

С. С. Ржевуська

УТВОРЕННЯ ПІДГІРЦІВСЬКОЇ ГРУПИ ПАМ'ЯТОК КИЇВСЬКОГО ПОДНІПРОВ'Я СКІФСЬКОГО ЧАСУ

У статті розглянуто питання зміни населення Київського Подніпров'я, що стадіально відбувалось із кінця VII до V ст. до н. е. Це явище пов'язано із кліматично зумовленими міграціями лісового населення — носіїв милоградської культури на територію Верхнього і Середнього Подніпров'я. У цій зоні жвавих кроскультурних контактів утворюється підгірцівська група пам'яток. Систему заселення окресленого регіону реконструйовано на основі змін, що відбулись у матеріальній культурі, а також геоінформаційного аналізу пам'яток. Міграції милоградського населення корелюють із палеокліматичною ситуацією, а саме похолоданням і підвищенням рівня вологості. Пік припадає на VI—V ст. до н. е., коли в класичному ареалі милоградської культури спостерігається зниження антропогенної активності.

Ключові слова: Київське Подніпров'я, скіфський час, міграції, підгірцівська група пам'яток, милоградська культура, палеоклімат.

Вступ. Підгірцівська група пам'яток була виділена як культурне явище у 1950-х рр. (Даниленко 1956). До характерних рис її віднесено наявність дюнних поселень із кремаційними або ж інгумаційними могильниками неподалік, керамічний комплекс із великою кількістю перлинно орнаментованих форм і особливі ажурні бронзові прикраси (шпильки, трикутні та пляшечкоподібні підвіски; Ржевуська 2022). Її вивчення відбувалось паралельно із милоградською культурою. Саме тому склалась своєрідна історіографічна традиція щодо включення підгірцівських пам'яток до кола милоградської культури як локального варіанту (Рассадин 2005, с. 55).

У 1950—1960-х рр. було висунуто гіпотезу про утворення підгірцівської групи пам'яток під час

інтеграції милоградської культури і хотівської групи пам'яток. Цю думку було спростовано на основі взаєморозташування пам'яток, оскільки ареали милоградських, хотівських і підгірцівських пам'яток на той час не співпадали (Максимов, Петровская 2008, с. 77). Натомість запропоновано розглядати підгірцівські і милоградські пам'ятки як два різні «етноісторичні» масиви, що сформувались на основі субстрату лебедівської культури доби пізньої бронзи. Є. О. Петровська вважала, що пам'ятки підгірцівської групи мають суто місцевий характер з огляду на обмежений ареал і значні відмінності матеріальної культури. Низка дослідників (В. М. Даниленко, О. М. Мельниківська, С. С. Березанська, Л. Д. Поболь) розвивали тезу про формування зарубинецької культури за посередництва підгірцівських і милоградських пам'яток доби раннього заліза (Максимов, Петровская 2008, с. 77—78). За таких умов розвиток матеріальної культури мав би відбуватись стадіально від доби пізньої бронзи до раннього етапу зарубинецької культури.

Таким чином, побутують дві гіпотези щодо утворення підгірцівської групи пам'яток — інтеграційна на основі злиття лісостепових та милоградських культурних елементів і автохтонна.

З огляду на хронологічну різницю між пам'ятками основного ареалу милоградської культури та басейну р. Прип'ять висунуто гіпотезу про мобільність підгірцівського населення. *Terminus ante quem* є V—IV ст. до н. е. Після цього часу підгірцівські пам'ятки з'являються на північ від р. Прип'ять, накладаючись на власне милоградські, які існують там з VI ст. до н. е. Тобто О. М. Мельниківська, на відміну від О. І. Тереножкіна, пропонує розгляда-

ти переміщення підгірцівського населення на північ у зв'язку зі скіфською експансією, водночас лісостепове населення було асимільовано скіфами (Мельниковская 1967, с. 167—168). С. Є. Рассадін гостро критикує цю теорію. На його думку, підгірцівські пам'ятки є скіфізованим локальним варіантом милоградської культури (Рассадін 2005, с. 61—70).

На сучасному рівні наукових знань із відкриттям нових пам'яток і переглядом хронології прогресивнішим напрямом є процесуальна міграційна археологія. Міграція — це переміщення груп населення, супроводжуване зміною або ж появою нових типів матеріальної культури. Мобільність населення також досліджують міждисциплінарно на основі комплексних палеоландшафтних розробок, зокрема аналізу використання ресурсних зон. З постпроцесуальної точки зору виключно археологічне дослідження міграції як багатоскладового процесу неможливе (Van Dommelen 2014). Саме зосередженість на археологічних чи палеолінгвістичних джерелах була недоліком попередніх досліджень.

Міграції населення мали значний вплив на культурну ситуацію Верхнього й Середнього Подніпров'я і навколишніх регіонів скіфського часу. Процеси, що відбувались на території Київського Подніпров'я, розглянуто у контексті залюднення Дніпро-Донецького лісостепу у VI ст. до н. е. З утворенням підгірцівської групи пам'яток лісостепове населення полишає цей регіон, прямуючи у південно-східному напрямку (Гречко 2022, с. 52). Існує точка зору щодо черезсмугового проживання лісостепоного і милоградсько-підгірцівського населення на території північного лісостепу. Їхня культурна взаємодія фіксується за знахідками милоградських речей на скіфських пам'ятках і навпаки (Могилов, Диденко 2022, с. 209). Проте інтерпретування кургану біля Ладжичів у пониззі Прип'яті є дискусійним, оскільки може свідчити про епізодичне перебування на території полісся груп населення із півдня. Відтворення культурно-історичного контексту на теренах фронтиру лісу та лісостепу є необхідним для розуміння системи заселення регіону в цілому.

Матеріали і методи. Попри те, що археологічне вивчення пам'яток підгірцівської групи розпочалось у 1950-х рр. і переглянуто 2008 р., матеріали досі не інтерпретовано належним чином (Даниленко 1956; Максимов, Петровская 2008). 2022 р. я здійснила огляд матеріалів із розкопок і археологічних розвідок, пов'язаних із підгірцівською групою пам'яток, у Наукових фондах Інституту археології НАН України. Це допомогло поглибити уявлення про комплекс матеріальної культури.

Каталог поселенських пам'яток, належних до милоградської культури або інтерпретованих як підгірцівські, складений на основі наявних архівних матеріалів і опублікованих ві-

домостей. Загалом вдалося зібрати інформацію про 97 поселенських пам'яток. Для милоградської культури характерна наявність низинних болотних городищ, підгірцівська група представлена лише відкритими дюнними поселеннями.

Методично дослідження ґрунтовано на аналізі змін матеріальної культури, пов'язаних із міграціями лісового населення, співвіднесеними з палеокліматичною ситуацією. Для кліматичної реконструкції використано палеофлористичний метод, а також статистичне зіставлення сучасних спорово-пилкових спектрів і кліматичних умов, за яких вони формувались (Зерницкая 2022, с. 23—24).

Важливим критерієм об'єктивності археологічної карти є ступінь археологічної дослідженості пам'яток (degree of archaeological exploration), що кількісно та якісно характеризує масив наявної інформації про них (Борисов, Мисюк 2022, с. 5). Деякі регіони мають більшу концентрацію пам'яток лише через те, що їх краще дослідили під час археологічних обстежень (Mischka 2008). Цим фактором, зокрема, можна пояснити відірваність Трубізької групи пам'яток від основного підгірцівського масиву і неоднорідність поселенської структури. Ступінь археологічної дослідженості є обмежувальним чинником.

Геоінформаційний аналіз пам'яток виконано за допомогою програмного забезпечення Quantum GIS. Окремо картографовано поселенські пам'ятки милоградської та підгірцівської культурних належностей. Ці точки накладено на SRTM — топографічну цифрову модель висот із створеним на ній тіншовим рельєфом. Полігонально нанесено сучасні водні масиви, а також вегетацію задля встановлення залежності між розміщенням пам'яток і ландшафтом. Зауважимо, що сучасне природне зонування віддалено відповідає добі раннього заліза, проте було використано за відсутності палеоландшафтних досліджень.

Після просторового дослідження отримані результати щодо пам'яток було екстрапольовано на особливості зміни населення в окресленому мікрорегіоні. Господарські реконструкції для підгірцівської групи пам'яток ґрунтуються на аналогіях із милоградськими: основою господарства було скотарство, підсічно-вогневе та орне землеробство, що і визначало напрями освоєння нових ресурсних зон.

Отримані результати. За поховальними пам'ятками перші контакти із лісовим населенням фіксуються наприкінці VII ст. до н. е. Вони марковані курганними комплексами Великий курган 1 біля с. Іванковичі (Верхнє Подніпров'я), Дубой (Погориння), Деснянка (Подесіння) (Білан, Солтис 2014; Кухаренко 1961, табл. 1; Шекун 1995, с. 155, 157). Цим комплексам властиво поєднання милоградських і скіфських елементів матеріальної куль-

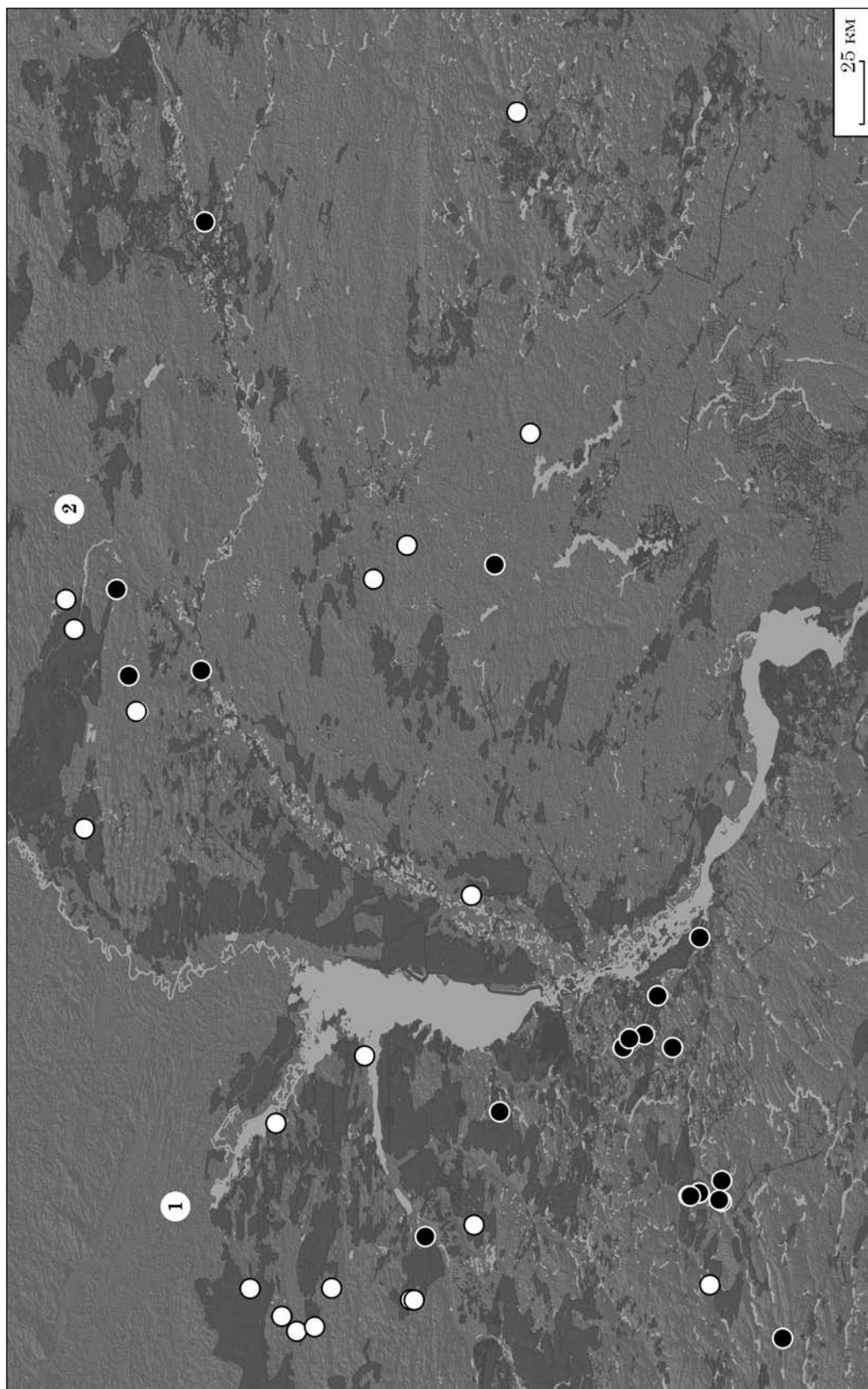

Рис. 1. Милоградські пам'ятки кінця VII — IV ст. до н. е.

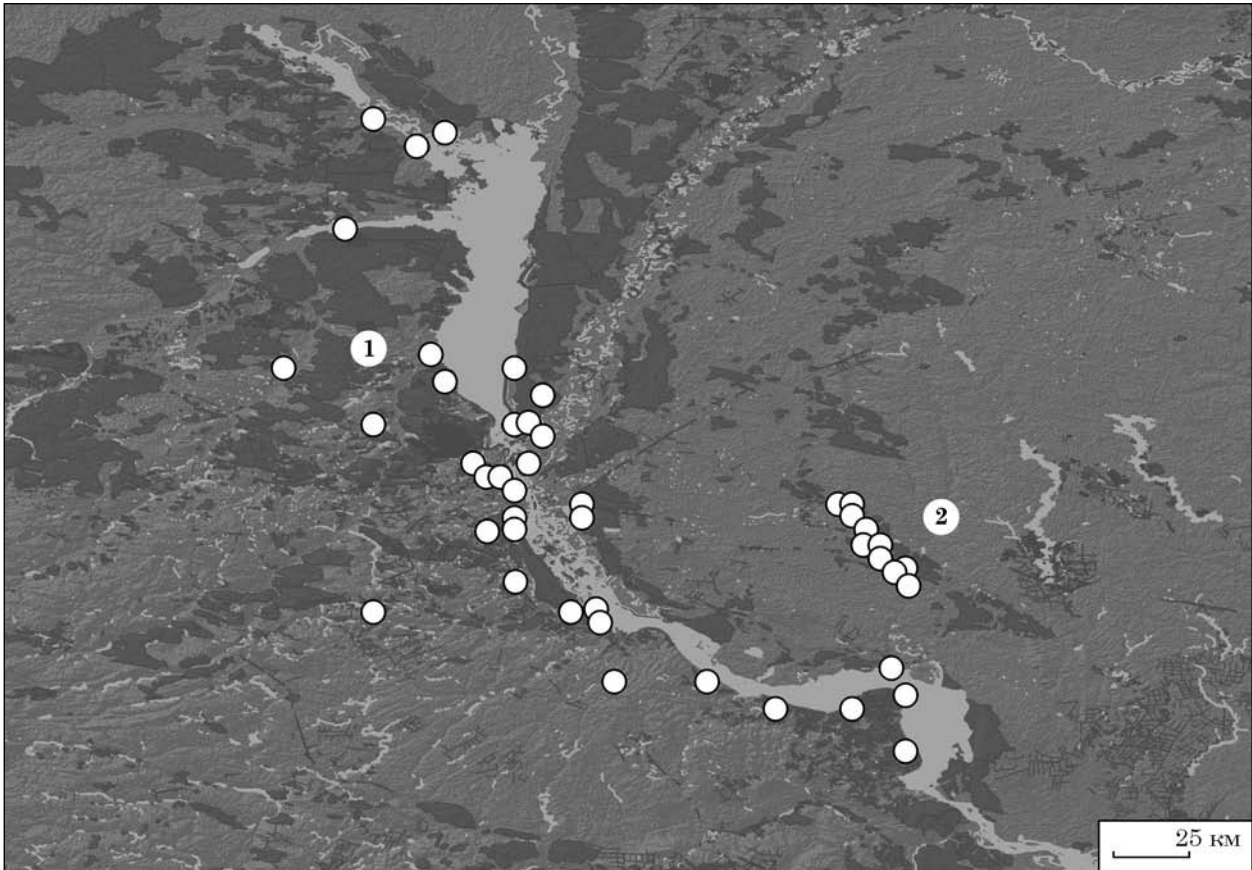

Рис. 2. Підгірцівські пам'ятки кінця VI — V ст. до н. е.

тури. У першому випадку у ранньоскіфському похованні виявлено круглодонний горщик із відігнутим вінцем, аналогії до якого є серед матеріалів милоградської культури (Білан, Солтіс 2014, с. 30—31). Витягнуті тюльпаноподібні форми також зафіксовано у похованнях курганного некрополя Деснянка. На курганному могильнику Дубой у комплексі із цвяхоподібною завушницею із подвійним щитком, виконаною із золота (електрума?) виявлено вістря списа, милоградський ліпний посуд і корчаги зі соскоподібними виростками, притаманні лулицькій культурі періоду Ha D (620—450 BCE) — LT A (450—380 BCE), тоді ж установлюються кроскультурні зв'язки із населенням лісостепу (Кухаренко 1961).

Милоградські пам'ятки здебільшого поширюються вододілами, рівномірно охоплюючи території (рис. 1). До поселенської структури входять городища деснянської та верхньодніпровської груп милоградської фортифікаційної традиції, розташовані на заболочених низинах із циркульною системою оборони. Через відсутність культурного шару у деяких випадках матеріали датовано досить широко: VI—III ст. до н. е. Другою категорією є городища контактної зони із населенням лісостепу — Веприк VI ст. до н. е. Ймовірно, поява наведеного низинного городища на периферії Лісостепу пов'язана із милоградським впливом (Бессонова, Скорый 1987, с. 38).

Ця міграція співпадає із активізацією антропогенного впливу на лісові масиви Півдня Білорусі, що спричинило кризу підсічно-вогневого господарства і зумовило необхідність розширення ресурсних зон. Оскільки у зв'язку зі зміною клімату посилюються процеси заболочення, а також флювіальна активність річкових басейнів, постала потреба освоєння вододілів 1400—700 рр. до н. е. (Зерницькая 2022, с. 217—218). Додатково цей факт підтверджено палеокліматичними дослідженнями території Дніпровського Лівобережжя. На початку ранньоскіфського часу (VII ст. до н. е.) кліматичні умови змінились: зафіксовано перехід від посушливої фази (SB—3) до більш зволоженої субатлантичного хроноінтервалу (SA—1A), зі збереженням прохолодного клімату (Шнитников 1957, с. 163—164).

На відміну від милоградських, підгірцівські пам'ятки — це низинні поселення в заплавах річок, іноді розташовані на дюнних підвищеннях (рис. 2). Головною відмінністю, крім топографії, є розвинуте залізообробне і бронзоліварне виробництво, що вплинуло на комплекс матеріальної культури. Розглянемо його на прикладі матеріалів із поселення Бортич. Пам'ятку досліджувала експедиція «Великий Київ» у 1949—1950 рр. Скупчення матеріалів виявлено із інтервалами в 100—200 м, тому можна припустити, що ділянки «Старий

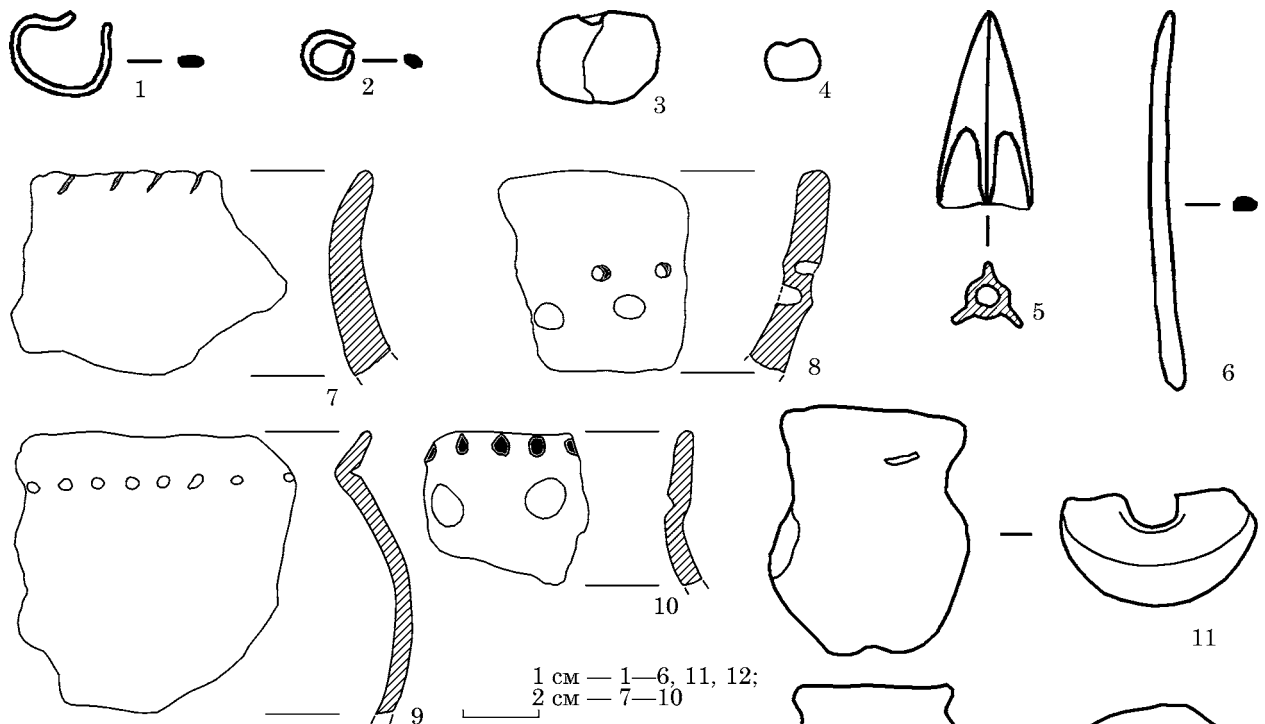

Рис. 3. Комплекс матеріальної культури поселення Бортничі, кінець VI — V ст. до н. е.: 1, 2 — фрагменти металевих прикрас; 3, 4 — намистини; 5 — трилопатевий базисний наконечник стріли; 6 — фрагмент вінця ліпної посудини із насічками по краю; 7 — фрагмент вінця ліпної посудини із внутрішнім і зовнішнім перлинним орнаментом; 8 — фрагмент вінця ліпної посудини із внутрішнім перлинним орнаментом; 9 — фрагмент вінця ліпної посудини із вдавленнями по краю і зовнішнім перлинним орнаментом; 10 — 11 — посудиноподібні пряслиця

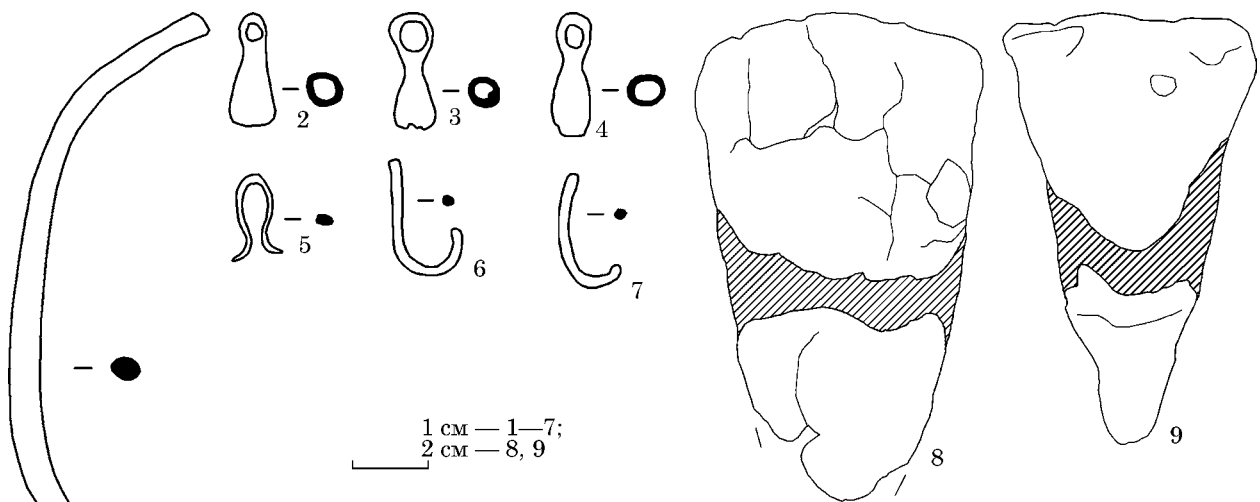

Рис. 4. Ливарний комплекс поселення Бортничі, кінець VI — V ст. до н. е.: 1 — фрагмент гривни (?); 2—4 — пляшкоподібні (дзвоникоподібні) підвіски; 5—7 — фрагменти металевих прикрас; 8, 9 — тиглі

цвинтар» і «Окрема дюна» можуть бути включені до одного поселення на основі подібності матеріалів. Було виявлено типову кераміку, тиглі, посудиноподібні пряслиця, місцеві підгірцівські та скіфські наконечники стріл, уламки прикрас. До керамічного комплексу увійшли тонкостінні тюльпаноподібні горщики із пер-

линним орнаментом, наколами, насічками і зачіпами по вінцю, а також миски. Особливою категорією є виробнича кераміка, а саме горщикоподібні пряслиця (рис. 3). Їхня форма імітує профілювання кераміки. Найближчі аналогії наявні у матеріалах милоградської культури, де посудиноподібні пряслиця переважають на

території Полісся. Також на поселенні зафіксовано сліди ювелірної майстерні за наявністю тиглів, відбракованих пляшечкоподібних підвісок, гладкої шийної гривни, фрагментів дроту із прикіпленою бронзою (рис. 4; Даниленко 1950, с. 11—13). Згідно із новими даними щодо хронології, поселення Бортничі передатовано останньою чвертю VI — першою чвертю V ст. до н. е. за скифським трилопатеvim наконечником із прихованою втулкою (Гречко 2016).

Надалі підгірцівські пам'ятки поширилися територією всього Київського Подніпров'я, до широти Переяслав—Канів. Утворення підгірцівської групи пам'яток відбувається наприкінці VI ст. до н. е. — першій половині V ст. до н. е. на постхотівському горизонті (третья чверть VI ст. до н. е.; Дараган 2005, с. 260) та пов'язане із масовими міграціями населення. За пилковими спектрами шарів 500—400 рр. до н. е. зафіксовано зниження антропогенної діяльності на території Півдня Білорусі. Це явище було характерним також і для Центральної Європи (Зерницька 2022, с. 217—218). Таким чином, на основі зіставлення змін матеріальної культури із палеокліматичною ситуацією, з'ясовано, що заселення регіону відбувалось у два етапи.

Дискусія. Відомості про підгірцівську групу пам'яток дещо спорадичні, що зумовлено ступенем їх археологічної дослідженості. У зв'язку із цим реконструкція системи заселення регіону є проблемним питанням. Подальше вивчення допоможе уточнити особливості матеріальної культури і хронологію пам'яток задля відтворення цілісності поселенської структури. Міграції та дифузії, зумовлені економічними або ж екологічними чинниками, суттєво впливають на зміни матеріальної культури. Для детальнішого розгляду питання утворення підгірцівської групи пам'яток перспективними є міждисциплінарні палеокліматичні дослідження регіону Київського Подніпров'я.

Висновок. Перші контакти із населенням милоградської культури розпочались наприкінці VII ст. до н. е., їх зафіксовано за поховальними комплексами Великий курган 1 біля с. Іванковичі (Верхнє Подніпров'я), Дубой (Погориння), Деснянка (Подесіння), а також поселенськими пам'ятками Веприк (Млинок). Міграції населення милоградської культури пов'язані із потребою освоєння нових ресурсних зон, зумовленою кризою господарства.

Підгірцівська група пам'яток утворюється наприкінці VI — у першій половині V ст. до н. е., у зоні активних кроскультурних контактів. Масова міграція лісового населення відбувається у період кліматичних змін і просування лісових масивів на південь. Це корелюється зі зниженням антропогенної активності в ареалі милоградської культури.

Перспективним напрямом для подальшої аналітики є комплексні просторові дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

Білан, Ю. О. Солтс, О. Б. 2014. *Великий курган ранньоскифського часу поблизу села Іванковичі на Київщині*. Київ.

Бессонова, С. С., Скорый, С. А. 1987. Новое городище скифского времени на Киевщине. В: Черненко, Е. В. (ред.). *Скифы Северного Причерноморья*. Киев: Наукова думка, с. 33-40.

Борисов, А., Мисюк, В. 2022. Відображення ступеня археологічної дослідженості територій засобами просторової статистики. *Space in Historical Research*, 3, с. 4-11.

Гречко, Д. С. 2016. Классическая Скифия: начало (последние десятилетия VI — первая четверть V в. до н. э.). *Revista arheologică*, XII, 1—2, с. 145-168.

Гречко, Д. С. 2022. Залюднення Дніпро-Донського лісостепу у VI столітті до н. е.: демографічний вибух чи нова міграція? *Археологія і давня історія України*, 1 (42), с. 44-57.

Даниленко, В. М. 1956. Дослідження пам'яток підгірцівського та бобринського типів на Київщині в 1950 р. *Археологічні пам'ятки УРСР*, 4: Доба раннього заліза, епоха міді—бронзи, неоліт і палеоліт, с. 5-16.

Дараган, М. Н. 2005. Античная керамика из Хотовского городища скифской эпохи. В: *Боспорский феномен: проблема соотношения письменных и археологических источников*. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж, с. 256-261.

Зерницька, В. П. 2022. *Позднеледниковье и голоцен Беларуси. Геохронология, осадконакопление, растительность и климат*. Минск: Беларуская наука.

Кухаренко, Ю. В. 1961. *Памятники железного века на территории Полесья*. Свод археологических источников, Д 1-29. Москва: АН СССР.

Лагодовська, Ф., Виезжев, Р. І., Копилов, Ф. Б. 1956. Кургани скифського часу у с. Курилівці. *Археологічні пам'ятки УРСР*, 4: Доба раннього заліза, епоха міді—бронзи, неоліт і палеоліт, с. 17-20.

Максимов, Е. В., Петровская, Е. А. 2008. *Древности скифского времени Киевского Поднепровья*. Полтава: ИА НАН Украины.

Мельниковская, О. Н. 1967. *Племена Южной Белоруссии в раннем железном веке*. Москва: Наука.

Могилов, А., Диденко, С. 2022. К вопросу о северных границах распространения памятников скифского круга в Украинской лесостепи (курган у с. Ладжики в низовьях р. Припять). *Tyragetia*, 1 (31), с. 209-220.

Рассадин, С. Е. 2005. *Милоградская культура, ареал, хронология, этнос*. Минск: Институт истории НАН Беларуси.

Ржевуська, С. С. 2022. Підгірцівська група пам'яток: поточний стан та перспективи дослідження. *Археологія і давня історія України*, 1 (42), с. 241-255.

Шекун, А. В. 1995. Могильник милоградской культуры у с. Деснянка близ Чернигова. В: *Археологічні старожитності Подесення: матер. історико-археологічного семінару, присвяченого 70-річчю від дня народження Г. О. Кузнецова*. Чернігів: Сіверянська думка, с. 152-158.

Шнитников, А. В. 1957. *Изменчивость общей увлажненности материков северного полушария*. Москва; Ленинград: АН СССР.

Mischka, D. 2008. Territorial modelling and archaeological data: how complete must the picture be? In: *Layers of Perception: Proceedings of the 35th Interna-*

tional Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology, 10. Berlin, p. 280.

Van Dommelen, P. 2014. Moving On: Archaeological Perspectives on Mobility and Migration. *World Archaeology*, 46, p. 477-483.

REFERENCES

Bilan, Yu. O. Soltis, O. B. 2014. *Velykyi kurhan rannoskifskoho chasu poblyzu sela Ivankovychi na Kyivshchyni*. Kyiv.

Bessonova, S. S., Skoryi, S. A. 1987. Novoe gorodishche skifskogo vremeni na Kyivshchine. In: Chernenko, E. V. (ed.). *Skify Severnogo Prichernomoria*. Kyiv: Naukova dumka, s. 33-40.

Borysov, A., Mysiuk, V. 2022. Vidobrazhennia stupenia arkeologichnoi doslidzhenosti terytorii zasobamy prostorovoi statystyky. *Space in Historical Research*, 3, s. 4-11.

Grechko, D. S. 2016. Klassicheskaia Skifiia: nachalo (poslednie desiatletia VI — pervaiia chetvert V v. do n. e.). *Revista arheologică*, XII, 1—2, s. 145-168.

Hrechko, D. S. 2022. Zaliudnennia Dnipro-Donskoho lisostepu u VI stolitti do n. e.: demografichniy vybukh chy nova mihratsiia? *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1 (42), s. 44-57.

Danylenko, V. M. 1956. Doslidzhennia pam'iatok pidhirsivskoho ta bobrytskoho typiv na Kyivshchyni v 1950 r. *Arkheolohichni pam'iatky URSS*, 4: Doba rannoho zaliza, epokha midi—bronzy, neolit i paleolit, s. 5-16.

Daragan, M. N. 2005. Antichnaia keramika iz Khotovskogo gorodishcha skifskoi epokhi. In: *Bosporskii fenomen: problema sootnosheniia pismennykh i arkeologicheskikh istochnikov*. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 256-261.

Zernitskaia, V. P. 2022. *Pozdnelednikove i golotsen Belarusi. Geokhronologiya, osadkonakoplenie, rastitelnost i klimat*. Minsk: Belaruskaya nauka.

Kukhareenko, Iu. V. 1961. *Pamiatniki zheleznogo veka na territorii Polesia*. Svod arkeologicheskikh istochnikov, D 1-29. Moscow: AN SSSR.

Lahodovska, F., Vyiezhev, P. I., Kopylov, F. B. 1956. Kurhany skifskoho chasu v s. Kurylivtsi. *Arkheolohichni pam'iatky URSS*, 4: Doba rannoho zaliza, epokha midi—bronzy, neolit i paleolit, s. 17-20.

Maksimov, E. V., Petrovskaya, E. A. 2008. *Drevnosti skifskogo vremeni Kyivskogo Podneprov'ia*. Poltava: IA NAN Ukrainy.

Melnikovskaya, O. N. 1967. *Plemena Iuzhnoi Belorussii v rannem zheleznom veke*. Moscow: Nauka.

Mogilov, A., Didenko, S. 2022. K voprosu o severnykh granitsakh rasprostraneniia pamiatnikov skifskogo kruga v Ukrainskoi lesostepi (kurgan u s. Ladyzhichi v nizoviakh r. Pripiat). *Tyragetia*, 1 (31), s. 209-220.

Rassadin, S. E. 2005. *Milogradskaia kultura, areal, khronologiya, etnos*. Minsk: Institut istorii NAN Belarusi.

Rzhevuska, S. S. 2022. Pidhirsivska hrupa pam'iatok: potochnyi stan ta perspektyvy doslidzhennia. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1 (42), s. 241-255.

Shekun, A. V. 1995. Mohyl'nyk mylohradskoi kultury u s. Desnianska bliz Chernyhova. *Arheologichni starozhitnosti Podesseniya: mater. istoriko-arheologichnogo seminaru, prisyachynogo 70-richchyu vid dnya narodzhennya G. O. Kuznetsova*. Chernigiv: Siverianska dumka, s. 152-158.

Shnitnikov, A. V. 1957. *Izmenchivost obshchei uvlazhnenosti materikov severnogo polushariia*. Moscow; Leningrad: AN SSSR.

Mischka, D. 2008. Territorial modelling and archaeological data: how complete must the picture be? In: *Layers of Perception: Proceedings of the 35th International Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology*, 10. Berlin, p. 280.

Van Dommelen, P. 2014. Moving On: Archaeological Perspectives on Mobility and Migration. *World Archaeology*, 46, p. 477-483.

S. S. Rzhevuska

PIDHIRTSI GROUP OF SITES OF THE KYIV DNIPRO REGION OF SCYTHIAN AGE

The paper reveals the issue of population switch in the Kyiv Dnipro region which occurred gradually from the end of the 7th to the 5th centuries BCE. It is related to the origin of the Pidhirs group of sites. In historiography since 1950—1960s two hypotheses on this topic have been developed: the integration version based on the diffusion of forest-steppe and Mylograd cultural elements and autochthonous one. Nowadays, after the discovery of new archaeological sites and revision of the chronology, the more progressive research direction is processual migration archeology. The design of the approach is multidisciplinary. The population switch phenomenon is connected to the climate caused migrations of the forest population of Mylograd culture to the Upper and Middle Dnipro regions. In such circumstances with a range of cross-cultural contacts, the Pidhirs group of sites was formed.

The settlement structure reconstructed on the basis of the material culture changes in correlation with geo-informational analysis of the sites for two chronological periods. The impulses of the Mylograd population were caused by the economic crisis and paleoclimatic situation, in fact cooling and increasing humidity. The first diffusion occurred at the end of 7th century BCE and traced after burial complexes. The peak of population switch took place in the end of 6th — beginning 5th centuries BCE. As an example of material culture change were revised the materials of Bortnychi settlement explored in the 1950s. In the area of the Mylograd culture was observed decreasing of the anthropogenic activity. The forest steppe population inhabited the Left Bank Dnipro — Don region.

Reconstruction of the cultural and historical context on the forest and forest-steppe frontier is a necessary approach for understanding the regional settlement system. Long-range interdisciplinary paleoclimatic studies of the Kyiv Dnipro region are a prospective direction for future research.

Keywords: Kyiv Dnipro region, Scythian Age, migrations, Pidhirs group of sites, Mylograd culture, paleoclimate.

Одержано 26.04.2023

РЖЕВУСЬКА Софія Сергіївна, аспірант, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

RZHEVUSKA Sofia, Ph. D. student, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0003-2746-1088,

e-mail: sofia.rzhevuska@gmail.com.